

مقاله

آسیب شناسی و ارزیابی فرهنگ و مدیریت جهادی

بخش اول

محمد باقر لیاقتی

قال رسول الله (ص): لكل شئی آفة یفسده وآفة هذا الدین ولاه سوء « نهج الفصاحه حدیث شماره ۲۲۵۵ »

پیامبر اعظم (ص) فرمود: برای هر پدیده ای آسیبی است که موجبات تباهی آن را فراهم می سازد و آسیب دین من وجود زمامداران نابکار است.

میراث جاودانه:

بنابراین نهضت اسلامی و مکتبی این سرزمین ریشه دریاورهای دینی و معنوی مردم داشته و اکنون نیز دارد. امام خمینی (ره) بنیانگذار نهضت اسلامی که همه آوازه ها از برکت وجود نازنین و ستودنی او بوده و هست. هدفش استمرار بخشی انقلاب و رساندن پیام انقلاب به مردم و بهره مند شدن مردم محروم از ثمرات آن همانند دیگر رهنمودهای داهیان در مقطع حساس تاریخ انقلاب بود و لذا فرمان تشکیل برخی از نهادها و ارگانها را به حکم ضرورت صادر فرمودند که هر یک در جای خود خدمات ارزشمندی را تقدیم مردم نموده اند از جمله نهاد انقلابی و مردمی جهاد سازندگی بود که در روز ۲۷ خرداد سال یکهزار و سیصد و پنجاه و هشت هجری شمسی تشکیل یافت. در اینکه این نهاد نو پا در روزهای نخست خود چگونه شکل یافت و با چه قشری از اقشار جامعه انقلابی سامان پذیرفت و با چه گروهی از مردم روبرو گردید و خدمات رسانی کرد و مردم نیز از چنین نهاد چگونه استقبال نمودند و آنها را به حق فرشته نجات می پنداشتند. و عمق خدمات تا کجا بود خصوصاً در دوران دفاع مقدس هشت سال مبارزه با دشمن خود نیاز به تدوین کتابها و جزوات متعددی است و قطعاً در این چند سطر کوتاه که در اختیار است گوشه ای از خدمات گسترده و بیشمار این عزیزان ترسیم نخواهد شد.

بی شک انقلاب اسلامی ایران در جهان نمونه و منحصر به فرد است. زیرا با بهره داشتن از ویژگیهای انقلاب های مهم دنیا اساس آن بر اصول مسلم مکتب و ارزشهای اسلامی است. بر این مدعا دلائل فراوان و قرائن زیادی وجود دارد که از جمله حضور میلیون ها انسان مسلمان و متدین در صحنه مبارزات و خون پاک شهدا با انگیزه دینی بود که با ایمان راسخ به مبارزه ادامه داده و مبارزه را طبق فرمان رهبر دینی مبارزه حق و باطل و مبارزه ایمان با کفر باور داشت و از همه گویاتر و مشخص تر وجود شخصیت ممتاز مکتب به عنوان مرجع تقلید و صدر صد با انگیزه دینی بود که در رأس آن قرار داشت. مرجعیت در اصول اعتقادی شیعه به نائب حضرت مهدی (عج) دوازدهمین پیشوای معصوم معرفی گردیده و جایگاه بس مقدس پس از مقام و ربوبیت و نبوت و در دل امامت قرار دارد. افزون بر آن روحانیون و مجتهدان و عالمان سر شناس و مورد اعتماد و دینداران در حوزه های علمیه و مناطق مختلف کشور و هم چنین زنان و مردان پاکبخته و متعهد این سرزمین خصوصاً نسل جوان بی نهایت حامی این نهضت و حرکت اسلامی بودند و هزاران نفر خون پاکشان را جهت تحقق آرمان بلندشان تقدیم نمودند.

بررسیها:

مطالعه و کاوش در موفقیت این تشکیلات در طول مدت خدمت مخلصانه خصوصاً در سالهای اولیه شکل گیری می تواند راهنمای موثر و خوبی برای آشنائی با عوامل پیروزی باشد به راستی چه عواملی موجب این همه موفقیت گردیده است؟ چه روشهای مناسب باعث این همه خدمات در سطح روستا گردیده است؟ و چگونه موجب تحول شگفت انگیز در سطح روستا شد؟ بررسی عواملی که این تشکیلات را گل سر سبد همه تشکیلات اجرائی ساخته است قابل شناسائی است. تشکیلاتی که تا آن روز هیچ سابقه اجرائی در عرصه کار نداشت و اکثر افراد خدمتگزار در این ارگان انقلابی از افراد تازه کار و به اصطلاح صفر کیلومتر بوده و سابقه مدیریتی در هیچ اداره کشور نداشتند بلکه بسیاری از آنان جوانان دیپلم وزیر دیپلم و تعدادی هم دانشجوی دانشگاههای کشور بودند ولی قلبی مملو از ایمان و اعتقاد داشتند و به امام و انقلاب عشق وافر نشان داده و سری پر شور برای خدمت به محرومین داشتند. اینک در اینجا دو سؤال مطرح است.

۱- موجبات این همه افتخار که در جهاد سازندگی و مدیریت آن وجود داشت چه بود؟ در پاسخ به چنین سؤال باید گفت: همه این خدمات غزت آفرین در سایه «فرهنگ و مدیریت جهادی» بود اگر آن فرهنگ و روحیه در پرسنل جهاد وجود نمی داشت هرگز شاهد این همه افتخارات نبودیم.

۲- سوال دیگر اینکه آیا تاکنون برای شناخت آن عوامل که امروزه در تعاریف از آن به عنوان فرهنگ و مدیریت جهادی یاد می شود که قدمهائی برداشته شده است؟ آیا مسئولین و نیز حافظان و مروجین چنین فرهنگ به این فکر افتاده اند که چرا و چگونه آن دوره طلایی بوجود آمده است؟ و تاکنون برای حفظ آن روحیه چه حرکت مثبت و سازنده ای که موجب حیات مجدد آن فرهنگ بشود. صورت پذیرفته است؟

گر چه در طول این مدت در این زمینه حرکتها و اقدامات خوبی انجام پذیرفت که انصافاً جای تقدیر و تشکر دارد. ولی کافی و شایسته آن همه عزت ها و افتخارات نبود و باید پذیرفت که قدمهائی کوچک و اقدامات چینی نمی تواند گوشه ای از ایثارگریها و تلاشهای عزیزان جهادی را به تصویر بکشاند. بلکه به حرکتهای وسیع علمی و فرهنگی و تبلیغاتی نیاز است. امید است از این تاریخ به بعد به یمن ایجاد فضای مناسب محققین و نویسندگان خصوصاً جهادگران و مسئولین فرهنگی مجموعه تلاشهای خوبی انجام داده و بستر مناسب جهت ارائه خدمات و فداکاریهای جهادگران فراهم سازند.

مدال افتخار:

توفیقات شگفت انگیز فرهنگ و مدیریت جهادی صرفاً یک ادعا نیست بلکه با عنایت به سابقه شکل گیری آن و بابررسی به دیدگاههای رهبر کبیر انقلاب حضرت امام (ره) در پیام نخست و نیز پیامهای هر ساله که به مناسبت سالگرد تشکیل جهاد سازندگی صادر می فرمود و نیز عنایات خاص رهبر فرزانه حضرت آیت ... خامنه ای حفظه ... و دیگر شخصیتهای برجسته به مناسبتها مختلف از جمله در جمع جهادگران همه و همه نشان دهنده خدمات گسترده صادقانه در طول خدمت بوده است. و همگان بر این باوریم که تنها ارگان انقلابی جوشیده از متن جامعه اسلامی چگونه در خط مقدم جبهه و جنگ در قالب پشتیبانی مهندسی در دوران دفاع مقدس و حتی در مدتی پس از آن حضور فعال داشته و با احداث جاده های نظامی در مناطق جنوب و غرب کشور و منطقه حساس عملیاتی ایفاء نقش نموده است و با احداث سنگرهای انفرادی و گروهی در رساندن امکانات و تجهیزات نظامی به رزمندگان و نیز باز سازی مناطق جنگی و اهداء ۳۱۰۰ شهید بی سنگر و هزاران جانباز و آزاده و ایثارگر دین خود را تا حدی به اسلام و انقلاب اداء نموده اند.

بدون تردید خدمات فراموش نشده و خاطره های حماسی رزمندگان جهادی در قالب این الفاظ و در جند سطر گنجایش ترسیم نیست و بهترین عبارت گویا و زیبا که معرفی کننده خدمات این عزیزان می باشد همان لقب جاودانه «سنگر سازان بی سنگر» است که رهبر عزیز و امام راحل ما چنین مدال افتخار را به جهادگران عنایت فرمود.

ضرورت چند پرسش:

حال جای این پرسش است که چرا چنین روحیه عالی و وصف ناشدنی با وجود آن همه سابقه درخشان و خدمات ارزنده در چنین حالت و وضعیت نابسامانی قرار گرفته است؟ وضعیتی که چندان رضایت بخش نیست و در مواردی جای تاسف دارد. و همواره باید زمانهای اولیه جهاد سازندگی را در خاطره یاد کنیم و از آن روزگار و دوران طلایی که سراسر عزت و افتخار بود صرفاً حسرت بخوریم و بالاخره امروز از آن همه جوش و خروش و گرمی و حرارت چندان خبری نیست بلکه در بسیاری از موارد به سکون و سکوت گرائید. باز هم جای ذکر است که هنوز هم که هنوز است آن روحیه شایسته به صورت کامل از دست نرفت و افرادی را شاهدیم که در مسئولیتهای خویش همان روحیه را حفظ کرده و خود را افرادی جهادی می دانند و در فرهنگ جهادی بسر می برند.

بدون تردید خدمات فراموش نشده و خاطره های حماسی رزمندگان جهادی در قالب این الفاظ و در جند سطر گنجایش ترسیم نیست و بهترین عبارت گویا و زیبا که معرفی کننده خدمات این عزیزان می باشد همان لقب جاودانه «سنگر سازان بی سنگر» است که رهبر عزیز و امام راحل ما چنین مدال افتخار را به جهادگران عنایت فرمود

ضرورت مراست:

همانگونه که در سطور گذشته بدان اشاره شد فرهنگ و مدیریت جهادی نیز همانند دیگر پدیده ها از آسیب و یا آسیبها مصون نیست و نمی توان آن را دور از آفات دانست. لیکن با بکارگیری برخی از امور می توان تا حدی به آن مصونیت بخشید و کنترل نمود.

باز هم تکرار می کنم که امروزه نیز فرهنگ و مدیریت جهادی در بسیاری از افراد جهادگر وجود دارد چه آندسته از جهادگرانی که در مجموعه ادامه فعالیت می دهند و چه آن تعداد افرادی که به انحاء مختلف از جهاد جدا شده اند به صورت یک اصل فراموش نشدنی و ایده همیشگی در نهاد آنان وجود داشته و دارد و بسیاری که پس از گذشت چند سال از دوره طولانی خدمات صادقانه همان روحیه و شأن مدیریت جهادی را حفظ کرده و آن را جزء بهترین هدیه الهی و عالیترین امتیاز خویش می دانند و افتخارشان این است که در یک دوره از دوران خدمت خود چنین توفیقاتی را بدست آورده و تا کنون آن را حفظ نموده اند ولی نباید فراموش کرد که فاصله زمانی از روزهای اول پیروزی انقلاب از یک طرف و نبود زمینه های خدمت و شرایط خاص آن از طرف دیگر موجب گردید که فرهنگ و مدیریت جهادی دچار آسیبها گردد گر چه ممکن است فرآیند ذکر شده تأثیر اندکی بخشیده باشد ولی در شعارها و حتی در بسیاری از تحلیلهای علمی و تجری این حقیقت را پذیرفته ایم که حفظ و حراست یک شی و نگهداری از آن راحت تر از بدست آوردن آن نیست.

بنابر این حفاظت از یک امر باارزش که حیات سیاسی و اجتماعی و عقیدتی تشکیلات به آن وابسته است باید از روشها و تاکتیک های مناسب و صحیح که در اختیار است بهره جست و به اصطلاح آفت زدائی کرد. لذا در قدمهای نخست باید شناسائی کامل آسیبها انجام گیرد و در قدمهای بعدی روشهای جلوگیری از آن صورت پذیرد. ذکر این نکته در این قسمت ضروری است که برای هر حرکت آنهم از نوع حرکتهای سازنده و مثبت به ویژه حرکتهای معنوی دوره بحران و عبور از موانع وجود دارد که با اندک غفلت موجب کندی حرکت خواهد شد و یا به سکون دچار می سازد در توصیه های قرآنی علی الدوام این گونه هشدارها و اعلان خطرها دیده می شود. از جمله آیه شریفه «**فلیحذر الذین یخالفون عن امره ان تصیبهم الفتنة او یصیبهم عذاب الیم**» آنان که فرمان خدا را مخالفت می نمایند باید از فتنة و یا عذاب دردناک خدا بیمناک باشند روشن است که مخالفت فرمان الهی موجب ایجاد فتنة در دنیا و چشیدن عذاب دردناک در آخرت خواهد شد طبق مضمون آیه شریفه اینگونه حرکات دارای اثراتی است در دنیا و نافرمانی از آن نیز دچار بحرانهای شدید.

البته اینگونه افراد صرفاً به یک یا چند نفر منحصر شده است بلکه بسیاری از همکاران جهادی با سابقه اند که روحیات اولیه جهادی خویش را حفظ کرده اند.

پرسش دیگر اینکه چه راهی را باید در پیش گرفت تا به همان نقطه رسید و بار دیگر در همکاران شاهد همان روحیه در عرصه های خدمت باشیم؟

برای پاسخ به این پرسش نخست باید به دو نکته نگاه واقعی نمود.

❖ بررسی و نگاه عمیق به آن دسته از عواملی که چنین فرهنگ و مدیریت شایسته را پدید آورد به عبارت دیگر به مثبتات این مسئله باید توجه کافی نمود.

❖ عواملی که سبب از دست رفتن و کم رنگ شدن روحیات و فرهنگ و مدیریت جهادی گردیده است به عبارت دیگر آندسته از عواملی که سبب آسیب رسانی به چنین فرهنگ گشته است و به اصطلاح منفیات قضیه باید بررسی شود. بنابراین بر شمردن و نیز پیدا کردن عوامل (مثبتات و منفیات) و اطلاع دقیق داشتن آنها ما را در فرآیند بعدی راهنمایی می نماید و هم چنین راهکارهای عملی در حفظ و نگهداری آن ویژگیها و عوامل سازنده را به ما نشان خواهد داد.

نوشتار حاضر سعی دارد که نگاه واقعی به آسیبها و آفاتی که سبب از دست دادن فرهنگ و مدیریت جهادی است و یا موجب کم فروغی و کم رنگی آن می گردد به صورت اختصار بررسی نماید و تا آنمیزان که ظرفیت مقاله گنجایش دارد راهکارهای آن را منعکس سازد. و بر این باوریم که اگر همین عوامل و یا بهتر بگوئیم همین آسیبها بر پیکره هر نهاد و ارگان انقلابی دیگر نیز وارد گردد همین چالشها را بدنبال خواهد داشت و متأسفانه اکنون شاهد همین چالشها در دیگر نهادهای انقلابی نیز هستیم و منحصر به جهاد سازندگی نبود و نیست بنابر این وظیفه اینجا حکم مینماید که با دقت هرچه بیشتر و با نگرش عمیق به عواملی که موجب آسیب رسانی به فرهنگ و مدیریت جهادی شد و یا می شود مورد بحث قرار گیرد. حال که بدنبال زنده ساختن موقعیت افتخار آمیز گذشته هستیم لازم است هر یک از آفات پس از شناسائی کامل مورد مبارزه جدی قرار گیرد و از راههای مختلف باید جلوگیری صورت گیرد تا از صحنه کار اخراج شود صرف شناسائی کافی نیست و باید راههای علاج آن را پیدا نمود و عملاً وارد مبارزه شد. نظیر نفوذ میکربها و ویروسها در بدن انسان پس از شناسائی علت بیماری و تشخیص آن بدون درنگ می باید مرحله درمان و مبارزه با آن بیماری آغاز گردد و بیمار وارد صحنه درمان گردد به نظر می رسد این مسئله یعنی درمان بیماری و مبارزه با آفات و آسیبها بسیار با اهمیت تر و مهمتر از مرحله تشخیص بیماریها و آفات است مسلماً اگر مبارزه با آسیبها آغاز شود و چهره فرهنگ و مدیریت جهادی از گرد و غبار آفات زدوده گردد در آن لحظه شما چهره فرهنگ و مدیریت جهادی را درخشان می بینید.

برای هر حرکت آنهم از نوع حرکتهای سازنده و مثبت به ویژه حرکتهای معنوی دوره بحران و عبور از موانع وجود دارد که با اندک غفلت موجب کندی حرکت خواهد شد و یا به سکون دچار می سازد در توصیه های قرآنی علی الدوام این گونه هشدارها و اعلان خطرها دیده می شود

حقیقت فرهنگ و مدیریت جهادی

بدون تردید فرهنگ و مدیریت جهادی همان فرهنگ دین و مکتب اسلام است. همان فرهنگ خداباوران و یکتا پرستان است. همان فرهنگ ولایت و امامت و خلاصه فرهنگ محمد و علی و فرزندان پاکشان است و باید توجه داشت که در تحلیلها و بررسیها هرگز نباید فرهنگ و مدیریت جهادی را با فرهنگ ناب محمدی (ص) جدا تصور نمود.

بدلیل اینکه به عقیده همه جهادگران راستین راز و رمز موفقیت این عزیزان در صحنه های مختلف خدمات رسانی و محرومیت زدائی و نیز مبارزه با دشمنان بعثی و حضور در صفوف رزمندگان اسلام تنها داشتن عوامل معنوی بود و وابستگی به اعتقادات قلبی قابل توجیه است تأکید مضاعف می نمائیم که بشریت در طول تاریخ از انواع انحرافها و آسیبها در امان نبوده است و دائماً با آنها دست به گریبان و به شدت از نفوذ آنها رنج می برد و بناچار همواره در جستجوی علل و عوامل رهایی بخش بود.

در قرون اخیر در حوزه های تحقیق و کاوش توجه به شناخت آسیبها نیز مورد توجه محققین و پژوهشگران قرار گرفته است بطوریکه در مراکز آموزشی و علمی رشته هائی از موضوعات آسیب شناسی جزء آموزه های اساسی دانشگاهها و انستیتوها .. گردیده است. در این رشته نو پا کتابها و جزوات و مقالات فراوانی انتشار یافت و یافته های علمی نیز امروزه در اختیار کاوشگران است. تحقیقات نسبی نشان داد که فرهنگ و مدیریت جهادی نیز دچار آسیبها گردیده و او هم در امان نبود و نیست خصوصاً در سالهای اخیر مشاهدات عینی نشان میدهد که نسبت به سالهای آغازین زیادتر گردیده است و سعی ما بر این است که برخی از آسیبها را که بنظر می رسد خیلی مهم تر است نشان دهیم.

واژه آسیب

این واژه در موارد عدیده به عنوان پیشوند بکار میرود و در بسیاری از علوم مورد بهره برداری قرار می گیرد نظیر آسیب شناسی اجتماعی ، اقتصادی ، سیاسی ، اخلاقی ، دینی و... در توصیه های دینی و فرهنگ اسلامی مسئله آسیب که با واژه آفت ذکر شد در بسیاری از موارد نقل گردیده است البته باید توجه داشت که تعبیرات حدیثی منحصر به واژه آفت نیست علاوه بر واژه هائی چون موانع ، ضد ، عدو و... بکار رفته است.

جالب است که در یکی از کتابهای حدیثی که در سالهای اخیر به زیور طبع آراسته گردید مؤلف در رابطه با واژه آفت و هشدارهای اخلاقی فقط از امام اول شیعیان حضرت علی (ع) ، ۷۰ حدیث با واژه آفت از توصیه های اخلاقی نقل کرده است. جالب تر اینکه در بسیاری از اینگونه احادیث جمله زیبای «لکل شیء آفة» و یا «لکل شیئی آفات» به صورت مفرد و یا به صورت جمع ذکر گردید به این معنی که آفت برای هر چیز یک اصل پذیرفته شده در مکتب است.

اگر محدودیت مطلب اجازه می داد، جا داشت از بیانات معصومین (ع) چند نکته اخلاقی به عنوان شاهد بر مدعی و هم چنین عنوان تیمن و تبرک نقل می کردیم ولی امکان نقل نیست به لحاظ وجود محدودیت ها ولی این نکته را یاد آور می شوم که در مجامع روایی پس از ذکر آفت یا آفات که همان معنی آسیب و یا آسیبها است از بیان معصومین (ع) نسبت به رفع آنها و چگونگی بر طرف ساختن آنان راهکارهای عملی نیز نشان داده شده است. یعنی راه علاج اینگونه بیماریها در توصیه های ائمه معصومین (ع) آمده است که خود بحثهای فراوان و جالبی دارد که مقالات و جزوات دیگری را می طلبد و بخواست خدا سعی بر این است در خصوص موارد آفتهای فرهنگ و مدیریت جهادی در حد بضاعت به برخی از آنها اشاره گردد.

شناخت و تبیین آسیبها

برخی از آسیبها را که از نزدیک با آنان آشنا هستیم و صاحب نظران نیز نسبت به آنان نظر دارند به صورت کلی و کوتاه اشاره می شود و آنها عبارتند از:

❖ نفوذ اندیشه های مادی و نفسانی

❖ عدم التزام عملی و یا عدم پایبندی به (فترهای دینی و افلاقی

❖ رفته فرصت طلبان و سست عنصران در مسئولیتهای

❖ برکناری و یا بی مهری نسبت به پایه گذاران جهاد

❖ ضعف نظارت و ارزشیابی

❖ سستی در کادر سازی

❖ بی توجهی یا سطحی نگری به جایگاه نمایندگی ولی فقیه

به عقیده همه جهادگران راستین، راز و رمز موفقیت این عزیزان در صحنه های مختلف خدمات رسانی و محرومیت زدایی و نیز مبارزه با دشمنان بعثی و حضور در صفوف رزمندگان اسلام، تنها داشتن عوامل معنوی بود